

چوگان بازی شاهان

پژوهشگر - تورج عاطف

سابقه و تاریخ

چوگان قدیمی‌ترین ورزش تیمی جهان است. ایرانیان این بازی را آفریدند و اسناد تاریخی موید این نکته است که از دوران هخامنشیان (حدود ۲۵۰۰ سال پیش) به آن مبادرت می‌ورزیدند. هخامنشیان و

سپس اشکانیان و ساسانیان در برنامه‌های آموزشی شاهزادگانشان نقش پررنگی به چوگان می‌دادند.

مهم‌ترین ویژگی چوگان نسبت به ورزش‌های باستانی دیگر، نظیر کشتی و دو میدانی در این است که این ورزش‌ها در طبیعت انسان‌ها موجود بوده و پس از تحولی اندک به ورزش تبدیل شده‌اند. ولی چوگان در طی قرن‌ها شکل گرفته و قانون‌مند شده است. ورزش چوگان به ابزارهایی مخصوص، اسب‌هایی تربیت شده، زمینی مناسب و تجهیزاتی استاندارد احتیاج داد. به همین مناسبت این ورزش را ورزشی سامان‌دهی شده و قانون‌مند گفته‌اند.

رقابت‌های بزرگ دنیا در این رشته‌ی ورزشی است. از آمریکا و انگلستان می‌توان به عنوان رقیبان اصلی آرژانتین در ورزش چوگان نام برد.

زیمباوه، کانادا، نیوزیلند، پاکستان، مکزیک، فرانسه، استرالیا،

آفریقای جنوبی، هندوستان و شیلی هر کدام مدعیانی در این رشته‌ی ورزشی دارند. پاکستان و هندوستان خود را زیستگاه و خاستگاه چوگان می‌پندارند. متأسفانه در کشور ما که به وجود آورنده ورزش چوگان بوده است، هیچ‌گونه استقبالی از آن نمی‌شود و متولیان ورزشی ما نیز در این فکر نیستند که این ورزش ملی را گسترش دهند. ایرانیان از دیرباز به این ورزش ملی علاقه‌مند بوده‌اند و در شاهنامه و آثار دیگر ادبی، فراوان در این مورد صحبت شده است. در شاهنامه و در داستان سیاوش و در بسیاری از داستان‌های دیگر این حماسه‌ی پرشکوه به چوگان و شرح دلاور مردانی که با این

ورزش روح پهلوانی و سلحشوری خود را نشان می‌داده‌اند، پرداخته شده است. نگاه کنید:

سیاوش زایران به میدان گذشت
به بازی همی گسرد میدان بگشت
چو گر سیوز آمد بینداخت گوی
سپهد سوی گوی بنهاد روی
سوی گوی گردان و کُند آوران
برانگیخته اسب از هر کران
چو او گوی در خم چوگان گرفت
هم آورد او خاک میدان گرفت

ورزش چوگان حضوری هنری، ادبی و فرهنگی در عرصه‌ی ورزش‌های سنتی و بومی این مرز و بوم دارد و از حالت یک ورزش معمولی درآمده است. در ادبیات ایران زمین واژه‌های گوی و چوگان بیانگر استعاره‌های زیبایی هستند. در نقاشی و به ویژه در هنر نگارگری (مینیاتور) چوگان موضوع اصلی بسیاری از تابلوها و گنچینه‌های معروف هنری ما است. در گفت و شنودهای روزانه بسیار شنیده‌ایم هر کس ادعایی داشته باشد به «این گوی و این میدان» دعوت می‌شود. چوگان ورزشی است بسیار فنی و پر جاذبه و تعداد زیادی از کشورهای جهان طرفدار آن هستند. در آرژانتین از آن به عنوان ورزش ملی یاد می‌کنند. پالرمو (Parlermo) میزبان بسیاری از

ز چوگان او گوی شد ناپدید
تو گفتی سپهرش همی برکشید

در عصر ساسانیان چوگان بسیار رواج داشت و یکی از ورزش‌های مهم شاهزادگان این دوره است. در کتاب کارنامه‌ی اردشیر بابکان از ورزش چوگان سخن گفته شده است. شاپور دوم ساسانی در هفده سالگی به چوگان پرداخت

چو هفده شد او رسم میدان نهاد
هماورد و هم‌گویی و چوگان نهاد

بهرام در هیجده سالگی آموزش چوگان را به کمال رساند

ز موبد نبودش به چیزی نیاز
ز فرهنگ و چوگان و از بُرز و باز

در منظومه‌ی خسرو و شیرین، نظامی گنجوی به شرح مسابقه‌ی چوگان بین خسرو پرویز و شیرین می‌پردازد و به راستی هنرآفرینی می‌کند.

ملک را گوی در چوگان فکندند
شگرفان شور در میدان فکندند
ز یک سر ماه بود و اخترانش
ز دیگر سو، شه و فرمانبرانش
گهی خورشید بردی گوی و گه ماه
گهی شیرین گرو دادی، گهی شاه

بعد از شکست ساسانیان به علت مهاجرت درباریان و پناهنده‌ی به سرزمین‌های دیگر از جمله هندوستان و چین، دامنه‌ی رشد این ورزش در آن سرزمین‌ها ادامه یافت و بدین ترتیب چینی‌ها نیز با این ورزش آشنا شدند. اوج شکوفایی ورزش چوگان در زمان حکمرانی سلسله‌ی مینگ هونگ (Ming-Hong) بود. در سال‌های بعدی ژاپنی‌ها و ورزش چوگان را از چینی‌ها آموختند و این ورزش یکی از ورزش‌های پرطرفدار این کشور شد. با رشد و شکوفایی اسلام بسیاری از حاکمان عرب به تقلید از اشراف‌زادگان ساسانی به بازی چوگان روی آوردند و از میان خلفای معروف اسلامی می‌توان به هارون‌الرشید خلیفه‌ی عباسی اشاره کرد که چوگان بازماهری بود. بعدها پسران هارون امین و مأمون نیز چوگان بازی می‌کردند. مغول‌ها با هجوم به سمت آسیای مرکزی و تصرف ایران و هندوستان با این بازی آشنا شدند و تیمور لنگ نوع جدیدی از بازی چوگان را ابداع کرد. همان‌گونه که از این خان خون‌خوار انتظار می‌رفت، گوی میدان چوگان هلاکو، سر بریده شده سردارانی بود که در جنگ با او شکست خورده بودند.

در قرن ۱۶ میلادی و در اوج شکوفایی حکومت صفویه، شاه عباس پایتخت را از قزوین به اصفهان منتقل کرد. نقشه‌ی شهر اصفهان که قرار بود یکی از زیباترین شهرهای جهان بشود به فرمان شاه عباس طراحی شد و در آن میدان نقش جهان به طول ۵۰۰ یارد و عرض ۱۵۰ یارد (حدود ۲۵۰ متر × ۱۳۷ متر) برای میدان چوگان ساخته شد و دو دروازه سنگی در دو طرف میدان نصب گردید. با سقوط امپراتوری‌های بزرگ شرق و ورود اروپائیان از اواسط قرن ۱۹ میلادی به مشرق زمین، بازی چوگان بین اروپائیان رایج شد. افسران انگلیسی با ورود به هندوستان به این بازی علاقه‌مند شدند و در سال ۱۸۶۲ میلادی باشگاه ورزشی «کلکته کلوپ» را تأسیس کردند و ورزش چوگان از همین تاریخ در شبه قاره هند عمومی شد.

قوانین بازی چوگان

طول زمین ۳۰۰ یارد و عرض آن ۱۶۰ یارد برابر ۱۴۶ × ۲۷۴ متر است. طول دروازه‌ها ۲۴ فوت و ارتفاع آن‌ها ۱۰ فوت است. ۷/۲۰ × ۳/۰۰ متر. سه نقطه‌ی جریمه در میانه‌ی زمین در فواصل ۳۰ یاردی، (۲۷/۵۰ متر)، ۴۰ یاردی (۳۶/۵۰ متر) و ۶۰ یاردی (۵۵ متر) از دروازه وجود دارد. بر روی یک لوح سنگی واقع در نزدیکی کشمیر در نزدیکی یک زمین چوگان در کشمیر هندوستان نوشته شده است: «بگذارید دیگران به بازی دیگر بپردازند. شاه بازی‌ها، همچنان بازی‌شاهان است.»

«پایان»

منابع:

Federation of international polo newsletters
www. Foip.com
www. Sport.gov
همشهری ۱۳۷۸
چوگان تألیف استاد دکتر آذرتاش آذرنوش